

Відгук

про дисертацію Фецько Івонни Михайлівни “Термінологія музейництва: формування, системно-структурна термінологія, термінотворення”, подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова.

Одним із важливих завдань сучасного українського мовознавства є всебічне комплексне дослідження української термінології. Для його реалізації необхідні попередні наукові студії над структурно-семантичними й функціональними особливостями часткових терміносистем. У цій царині в українському мовознавстві маємо чимало напрацювань, однак і до сьогодні ще не вся фахова термінолексика української мови достатньою мірою вивчена. І. М. Фецько обрала об’єктом свого дисертаційного дослідження українську термінолексику музейної справи, музейництва. В українському мовознавстві ця тема ще не була предметом спеціального монографічного вивчення.

Дисертантка поставила перед собою мету здійснити структурно-системний аналіз української термінології музейництва. Досягнення поставленої мети передбачало виконання низки завдань, зокрема:

- простежити становлення та особливості розвитку української терміносистеми музейної справи, схарактеризувати основні етапи її формування;
- проаналізувати основні типи системних зв’язків у терміносистемі, дослідити їхню специфіку;
- виявити значущість різних лексико-семантичних процесів, поширених у терміносистемі музейної справи, для актуалізації семантико-парадигматичних зв’язків терміноодиниць;
- встановити специфіку основних способів термінної деривації;
- дослідити склад терміносистеми музейництва з погляду її походження;

– розглянути структурні моделі, за якими утворені терміни музейної справи.

Такий комплекс завдань цілком достатній для кандидатської дисертації.

Лексико-семантичній, структурно-словотвірній та генетичній характеристиці української термінології музейництва передую огляд її зародження та історії формування. Вузловим компонентом терміносистеми музейництва є термін *музей*, тому дисертантка аналізує його від античних часів до XVIII ст., коли з появою Британського музею (1753 р.), утверджується поняття музею, а термін “музей” застосовано до закладу, який за своєю функцією наближався до сучасного розуміння цього поняття. Доречним тут виявився й огляд розвитку термінології музейної справи в світі, що уможливило поглиблений аналіз становлення й розвитку терміносистеми музейництва в Україні та особливостей формування поняттєво-термінологічного апарату музейництва. Достатньою мірою охарактеризовано й здобутки сучасної української термінографії музейної справи.

Лексико-семантичний аналіз української термінології музейництва здійснено з опертям на її системну організацію. Як встановила дисертантка, терміносистему формують 24 кількісно і якісно неоднорідних тематичних груп термінів. У кожній із тематичних груп визначено мікрогрупи терміноодиниць. При цьому дослідниця цілком слушно виділяє на основі логіко-семантичних параметрів ядерну й периферійну зони термінного поля музейної справи.

Лексико-семантична характеристика сучасної української термінології музейної справи в дисертації містить результати детального вивчення родо-видових відношень між досліджуваними терміноодиницями, які, засвідчуючи ієрархічність внутрішньої структури терміносистеми, виступають важливим системоутворювальним чинником. Авторка дисертації доходить переконливого висновку про те, що системність терміноодиниць

музейництва чітко простежується в цих зв'язках, що є одним із чинників упорядкування термінологіки.

Цікавими є спостереження щодо лексико-семантичних відношень у терміносистемі музейництва. В осмисленнях синонімії в термінології авторка дисертації виходить із принципової відмінності її від аналогічного явища загальнолітературної мови, де синонімам властиві емоційно-експресивні та стилістичні конотації. Терміни-синоніми виражають ті самі поняття і розрізняються передовсім мотивувальними ознаками. Скрупульозно проаналізовано терміни-дублети, типи дублетних рядів, а також варіантність у межах терміносистеми музейництва. Результати аналізу та наведені кількісні показники уможливають виявлення тенденцій та закономірностей функціонування досліджуваної терміносистеми.

Предметом аналізу в дисертації стали також питання антонімії в українській термінології музейництва. Тут основну увагу звернено на роль антонімічних відношень у терміносистемі, здійснено класифікацію антонімів-термінів за різними параметрами і за планом вираження, за їхніми поняттєво-семантичними зв'язками та за обсягом протиставленої семантики членів антонімних пар. На основі аналізу конкретного матеріалу дисертантка робить слушні узагальнення про те, що явище антонімії властиве не лише загальноживаним лексичним одиницям, але й терміноодиницям, а антонімні відношення сприяють глибшому проникненню в сутність протиставлених понять, дають змогу цілісно та системно сприймати наукову інформацію, визначаючи місце кожного терміна в терміносистемі.

Полісемія, як відомо, є небажаною для термінології, однак вона наявна навіть у межах однієї спеціальної галузі, а тому теж проаналізована. Дисертантка розрізняє зовнішньосистемну й внутрішньосистемну термінну полісемію, що дало змогу глибше охарактеризувати природу полісемії музейництва. Визначено моделі розвитку багатозначності термінів. Їх опис містить вказівку на характер і типи розвитку як зовнішньосистемної так і внутрішньосистемної терміносистеми музейництва.

Відношення омонімії, в межах термінолексики музейництва, які теж проаналізовано в дисертації, виникають на основі складних процесів у лексико-семантичній системі мови, що зумовлюється динамікою звукового складу терміна, порушенням семантичної тотожності терміна, освоєнням іншомовної термінолексики.

Комплексний структурний аналіз термінів музейної справи дав змогу здійснити узагальнення про частиномовні особливості досліджуваної термінолексики та основні способи її деривації. Словотвірна характеристика українських термінів музейництва зроблена кваліфіковано, з урахуванням здобутків сучасної дериватології, визначення словотвірної структури й семантики похідних термінів загалом не викликає застережень.

Важливі дані для теорії й практики термінодеривації отримано внаслідок вивчення дисертанткою неморфологічних способів творення термінів музейної справи – шляхом термінізації, транстермінізації, метафоризації, метонімізації, конверсії. Зазначені семантичні процеси отримали належну наукову інтерпретацію.

Велику групу термінів музейництва в українській мові становлять запозичення з інших мов. Серед однокоренових термінів і термінів-комполітів вони сягають 70 %. Всі вони ретельно проаналізовані і класифіковані за критерієм мови запозичення. Виявлено запозичення з грецької, латинської, французької, німецької, англійської, польської, турецької, татарської мов. Окремо виділено й охарактеризовано терміноодиниці змішаного типу, терміни-гібриди, тобто ті, у структурі яких наявні основи або терміноелементи, різні за походженням.

Більше половини українських термінів музейної справи за структурою є аналітичними мовними одиницями. Аналіз їх у дисертації спрямований на виявлення й характеристику структурних моделей складених термінів та визначення продуктивності кожної з них. Висвітлення структурного моделювання аналітичних термінів здійснено на належному науковому рівні.

Бібліографічний список використаної наукової літератури відповідає принципу достатності.

Додані до рецензованої праці як додатки “Тлумачний словник термінів музезнавства” та “Термінне наповнення тематичних груп” підтверджують обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Структура дисертації, яка складається зі вступу, трьох розділів, висновків і зазначених додатків, підпорядкована досягненню мети і розв’язанню окреслених завдань. Формулювання назв розділів і параграфів чіткі й відтворюють логіку дисертаційного дослідження.

Відзначаючи актуальність і перспективність дослідження І.М.Фецко, обґрунтованість наукових засад, комплексний характер і ґрунтовність аналізу термінології музейництва в сучасній українській мові, вкажемо й на ті положення, які викликають сумніви, сприймаються неоднозначно, спонукають до дискусії.

1. Дисертантка цілком слушно відзначила, що відновлення української державності 1917 р. відіграло важливу роль у становленні музейництва, основною ознакою якого було надання музейній справі державного статусу. Однак не можна забувати, що й у бездержавний період в Україні розвивалась музейна справа, а водночас і відповідна термінологія. Назвемо тут хоч би створений І.Свенціцьким Національний музей у Львові у 1905 р. чи діяльність Олександра й Богдана Ханенків щодо формування музейних фондів. Становлення і розвиток української термінології музейництва слід розглядати з урахуванням того, що перші музеї на Україні засновано на початку не ХХ, а ХІХ ст.

2. З огляду на неоднорідність терміносистеми музейництва закономірним є виділення у ній ядра й периферії. Однак залучення до аналізу як складників навіть периферійної зони музейництва деяких термінів викликає певні сумніви. Чи виправдано відносити до терміносистеми музейної справи такі терміни як *волонтерство*, *біологія* тощо?

3. Для дериваційного форманта у префіксально-суфіксальному словотворі дериватологія запропонувала термін *конфікс*, який увиразнює єдність цього словотворчого засобу, незважаючи на його двокомпонентність. З огляду на зазначене варто писати “терміни-іменники з конфіксом *на-...-ник-*”, а не “терміни-іменники з префіксом *на-* і суфіксом *-ник*”, як це зроблено в дисертації.

4. Як уже зазначалось, словотвірний аналіз похідних термінів у дисертації здійснено кваліфіковано, з урахуванням нових досягнень дериватології, однак встановлення словотвірної мотивації для поодиноких слів потребує уточнення. Так, термін *пам'ятник* інтерпретовано як віддієслівне утворення, хоча насправді він постав внаслідок термінізації слова *пам'ятник*, яке своєю чергою є суфіксальним дериватом від іменника *пам'ять*, що не виключає мотивації спільнокореневим прикметником, пор. *пам'ятний знак*. Подвійну словотвірну мотивацію, не лише іменником, як це подано в рецензованій праці, а й прикметником, необхідно констатувати для терміна *музейник*, пор. рівноправні мотиваційні судження для нього: *працівник музею* та *музейний працівник*.

5. У дисертації немає необхідності давати визначення загальновідомим лінгвістичним поняттям, наприклад *гіперонім*, *гіпонім*, *транскрипція*, *транслітерація*, *калькування* тощо. Небажаним є покликання на навчальні підручники, посібники, треба покликатися на наукові монографії, статті. Не варто метою роботи визначати *дослідження* термінології, оскільки таке формулювання вказує на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

6. У рецензованій праці зрідка трапляються певні неточності, висловлювання, які потребують уточнення і корегування. Так, на с.48 вказано, що термін парадигматичні відношення ввів данський мовознавець Л.Єльмслев, хоч необхідність вивчати парадигматичні відношення теоретично обґрунтував, як відомо, Ф. де Сосюр, правда, він називав їх асоціативними. На с.90 вжито словосполучення “полісемні відношення”, але там йдеться не про відношення полісемії, тому варто в таких випадках

користуватись словосполученням “полісемічні відношення”. Якщо на 2712 термінів музейництва виявилось лише 135 (4,9 %) багатозначних, то недоречним є формулювання “полісемія є *характерною* семантичною ознакою досліджуваних термінів музейництва” (с.92). На с.154 зазначено, що серед термінів музейництва є запозичення з татарської та турецької мов, а також з тюркських мов, але ж татарська й турецька мови належать до тюркських мов.

Проте висловлені зауваження й побажання не можуть знизити загальної високої оцінки здійсненого дослідження. Дисертація І. М. Фецько відзначається новизною, яка полягає в тому, що в ній вперше в українському мовознавстві комплексно проаналізовано лексико-семантичну структуру, генезу й деривацію сучасної української термінології музейної справи. Уперше українську термінологію музейництва охарактеризовано як своєрідну систему, що ґрунтується на різнотипних парадигматичних відношеннях.

Висунуті в дисертації наукові положення про формування й системно-структурну організацію та творення термінології музейництва, висновки й узагальнення належним чином аргументовано й обґрунтовано, їх достовірність засвідчує надійний фактичний матеріал, значною частиною вперше уведений у науковий обіг та весь комплекс прийомів дослідження термінології музейної справи.

Рецензована робота має теоретичне й практичне значення. Результати здійсненого дослідження дають змогу поглибити теоретичні положення про системність термінології, про шляхи її формування й структурно-семантичні особливості.

Безсумнівним є практичне значення дисертації. Проаналізований у ній фактичний матеріал, доданий до праці тлумачний словник термінів музейної справи з успіхом буде використано в процесі укладання словників термінів сучасної української мови та для написання нових підручників і посібників із української лексикології та українського термінознавства.

Матеріали дослідження знайдуть застосування також у практиці викладання нормативних та спеціальних курсів на філологічних факультетах вищих навчальних закладів, зокрема “Лексикологія української мови”, “Основи термінознавства”.

У дванадцяти публікаціях у фахових виданнях та в одній закордонній статті повністю висвітлено результати дисертаційного дослідження. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Таким чином, дисертація І. М. Фецько “Термінологія музейництва: формування, системно-структурна термінологія, термінотворення” є самостійним, науково вагомим, теоретично й практично значущим дослідженням актуальної лінгвістичної проблеми, вона відповідає всім вимогам, встановленим ДАК Міністерства освіти й науки України до кандидатських дисертацій, а її авторка цілком заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент
завідувач кафедри української мови
Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника
доктор філол. наук, професор

Василь Грещук

